

โครงการ “แนวทางการจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนเกาะนกเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนโดยชุมชนมีส่วนร่วม”

1. หลักการและเหตุผล

สภาพทั่วไปของชุมชนและปัญหา

บ้านเกาะนก (บ้านสำนักหิน) หมู่ที่ 2 ตำบลทุ่งมะพร้าว อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา ตั้งอยู่ติดกับถนนเพชรเกษมซึ่งเป็นเส้นทางสายหลัก แหล่งท่องเที่ยวฝั่งอันดามัน เขาหลัก-ภูเก็ต ห่างจากเขาหลัก ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดพังงา ประมาณ 10 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ประกอบด้วย 3 ชุมชน คือ บ้านเกาะนก บ้านคลองเจริญ และบ้านห้วยไม้ไผ่ ประชาชนนับถือศาสนาอิสลามประมาณ 60 เปอร์เซ็นต์ ศาสนาพุทธประมาณ 38 เปอร์เซ็นต์ และศาสนาคริสต์ประมาณ 2 เปอร์เซ็นต์ เป็นหมู่บ้านเข้มแข็ง สงบ สมานฉันท์ และปลอดอาชญากรรม ได้รับการประกาศและติดป้าย โดยมี พ.ต.อ.สนาม นิลนนท์ หัวหน้าตำรวจภูธรจังหวัดพังงามาเป็นประธานเปิดป้าย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 มีอาสาสมัครรักษาความปลอดภัยหมู่บ้านมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร สวนยางพารา ปาล์มน้ำมัน ประมงพื้นบ้าน สวนผลไม้ และอาชีพรับจ้าง

ชุมชนบ้านเกาะนก เป็นชุมชนที่ก่อร่างสร้างตัวมากกว่า 70 ปี โดยมีชาวมอแกนเป็นกลุ่มแรกๆ ที่เข้ามาบุกเบิกตั้งถิ่นฐานและทำมาหากินในพื้นที่นี้ตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2479 โดยย้ายเข้ามาได้ทำการแผ้วถางทำไร่เลื่อนลอย ปลูกข้าว ปลูกผัก และทำประมงพื้นบ้าน เนื่องจากมีทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรทางทะเลที่อุดมสมบูรณ์มาก และมีอ่าวสำหรับหลบลมมรสุมได้เป็นอย่างดี พัฒนาเป็นท่าเรือชุมชนมีมาตั้งแต่ พ.ศ.2480 เป็นท่าเรือที่ใช้กันมานานจนกระทั่งถึงปัจจุบันใช้เป็นท่าเรือของหมู่บ้าน สำหรับผู้ประกอบการอาชีพเลี้ยงปลากระชังและออกเรือหาปลาทะเล ประมาณกว่า 100 ราย ใช้เป็นทางขึ้นลง ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ดังกล่าวทำให้มีนายทุนชาวภูเก็ตเข้ามาดำเนินกิจการโรงเลื่อยไม้ และในปี พ.ศ.2505 เกิดวาตภัยพายุแฉะเรียต (เข้าทางแหลมตะลุมพุก จ.นครศรีธรรมราช) ทำให้ต้นไม้ขนาดใหญ่ที่มีอยู่หักโค่นล้มลงเป็นจำนวนมาก ในปีนั้นทางโรงเลื่อยได้ขอใบอนุญาตจากองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) เข้ามาทำการตัดไม้ที่โค่นล้มออกจากพื้นที่จนหมด หลังจากที่โรงเลื่อยเข้ามาทำการตัดไม้ที่ได้ขนาดตามต้องการหมดแล้ว ชาวบ้านจึงได้ทยอยตามกันเข้ามามากขึ้นตามเส้นทางลำเลียงไม้ เพื่อแผ้วถางจับจองที่ว่างเปล่าซึ่งมีไม้ต้นเล็กที่เหลือจากการตัดโค่นของโรงเลื่อย ชาวบ้านที่เข้ามาแผ้วถางจับจองชุดแรกจะกระจายในพื้นที่ บ้านเกาะนก บ้านห้วยไม้ไผ่ และบ้านคลองเจริญ

พ.ศ. 2506 เริ่มมีการสำรวจและทำเหมืองแร่ดีบุก ผู้คนอพยพเข้ามาเป็นลูกจ้างในเหมือง ประกอบอาชีพประมง และทำสวนมากยิ่งขึ้น ชาวบ้านเริ่มมีหลักฐานการถือครองที่ดินโดยการเสียภาษีบำรุงท้องที่ ภบท.6 พ.ศ. 2520 ได้มีเอกสารสิทธิ น.ส.3 พ.ศ. 2524 มีการออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ น.ส.3 ก แสดงให้เห็นถึงการเข้ามาทำประโยชน์ในพื้นที่นี้จริงกว่า 336 ราย กระทั่ง พ.ศ. 2529 ที่มีการประกาศกฎกระทรวง ฉบับที่ 1152 (พ.ศ.2529) ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 ทำให้ชาวบ้านจำนวน 336 รายดังกล่าว ได้รับความเดือดร้อนจากการประกาศป่าสงวนป่าคลองทุ่งมะพร้าวทับที่ทำกินของชุมชน จากที่เคยมีเอกสารสิทธิมาก่อน ทั้ง สค.1 น.ส.3 น.ส.3 ก ชาวบ้านเคยได้รับสิทธิสงเคราะห์การทำสวนยาง สามารถจำนอง จำน่า เพื่อใช้เงินทุนหมุนเวียนมาก่อน ปัจจุบันไม่ได้รับสิทธิการช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ใดๆจากหน่วยงานราชการ ยิ่งส่งผลให้ชุมชนบ้านเกาะนกมีความเดือดร้อนและชาวบ้านได้ยื่นหนังสือแจ้งขอความช่วยเหลือผ่านกำนันตำบลทุ่งมะพร้าว นายอำเภอท้ายเหมือง ผู้ว่าราชการจังหวัดพังงา เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2538 เพื่อขอความช่วยเหลือ ในเรื่องขอเอกสารสิทธิในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของชุมชน และเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2538 ก็ได้ประสานงานกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แต่เรื่องก็ไม่มีความคืบหน้า

จากพัฒนาการของชุมชนดังที่กล่าวมาจะเห็นการเปลี่ยนแปลงในหลายด้านอาทิการเปลี่ยนแปลงของฐานทรัพยากรธรรมชาติจากที่เคยอุดมสมบูรณ์จนเสื่อมโทรมลงทั้งโดยสาเหตุภัยธรรมชาติ การอนุญาตสัมปทานจาก

หน่วยงานรัฐ และการบูรณาการของชาวบ้านที่อพยพเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่เพื่อทำเกษตรกรรม ส่งผลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้มงวดในการอนุรักษ์ในพื้นที่เขตป่าสงวนโดยใช้มาตรการทางกฎหมาย ซึ่งส่งผลเกิดความขัดแย้งกับชาวบ้านในชุมชนจนถึงปัจจุบัน จากการสรุปบทเรียนของชุมชนในการแก้ปัญหาดังกล่าวที่ผ่านมา พบว่า 1) การแก้ปัญหาที่ผ่านมาคาดหวังจากหน่วยงานรัฐ และภาคการเมือง มาแก้ไขปัญหามาโดยเฉพาะประเด็นเอกสารสิทธิ์ แต่ขาดการวิเคราะห์ถึงศักยภาพ เจื้อนไข ปัจจัยภายในของชุมชนที่จะนำไปสร้างรูปธรรมเพื่อหาจุดร่วมในประเด็น “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน” ร่วมกับภาคส่วนต่างๆ เช่น ระบบเกษตร ระบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน การจัดการทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรอื่นๆ ของชุมชน 2) การรวมตัวในแก้ปัญหาเป็นการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ และเฉพาะหน้า ขาดกลไกการทำงานที่ต่อเนื่อง 3) ขาดการทำข้อมูลอย่างเป็นระบบและเป็นที่น่าเชื่อถือทั้งต่อสมาชิกในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 4) สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการใช้พื้นที่ให้มีความยั่งยืนทั้งทางเศรษฐกิจและการรักษาสภาพทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กันไป และ 5) สมาชิกรับทราบข้อมูลและสถานการณ์ปัญหาไม่เท่ากัน จึงขาดการร่วมคิดร่วมแก้ปัญหา ขาดการวางแผนการจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนร่วมกัน รวมถึงการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐและองค์กรอื่นๆ ในการแก้ปัญหาร่วมกันยังน้อย เป็นไปในลักษณะต่างฝ่ายต่างยึดในบทบาทหน้าที่ ความต้องการของตนเอง หน่วยงาน เป็นหลัก

ขณะที่อีกด้านหนึ่งในชุมชนมีแปลงเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีการคิดค้นวิธีการปลูกพืชร่วมพืชเสริมทั้ง หมาก ไม้ดอก ไม้ประดับ สวนลอมกอนปลอดสารพิษ และการทำเกษตรเพื่อการฟื้นฟูพื้นที่เหมืองร้าง ได้รับรางวัลเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ สาขาอาชีพทำสวน ปี พ.ศ.2539 และเป็นสวนมาตรฐานดีเด่นลำดับ 2 ของประเทศ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตร เป็นสถานที่ศึกษาดูงานและฝึกงานของนักศึกษาสาขาเกษตรศาสตร์และบุคคลทั่วไปทั่วประเทศ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู นักเรียน นักศึกษา หน่วยงานราชการต่าง ๆ รวมถึงมีการถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรในชุมชน ทำให้เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยปีละ 40,000-60,000 บาทต่อราย และในชุมชนยังมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนบ้านเกาะนก ที่มีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและกิจกรรมของชุมชน มีการกำหนดกฎระเบียบของกลุ่มไว้อย่างชัดเจน ส่งผลให้ชุมชนมีอาชีพ มีรายได้เพิ่มขึ้น และการสร้างสำนึกการอนุรักษ์แก่ชุมชน

ทางกลุ่มแกนนำของชุมชนจึงคิดนำศักยภาพด้านบวกของชุมชน โดยเฉพาะภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ที่ดินและการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน มาสร้างสำนึกของสมาชิกชุมชนในการอนุรักษ์ ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาพื้นที่ซ้อนทับระหว่างพื้นที่ป่า สงวนกับพื้นที่ทำกินในระยะยาว ประกอบกับช่วงระยะที่ผ่านมาชุมชนบ้านเกาะนกได้มีโอกาสเรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจากโครงการศึกษาแนวทางวิจัยและพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่จังหวัดพังงา เห็นประสพการณ์ของกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ช่วยสร้างองค์ความรู้ของชุมชนอย่างเป็นระบบเป็นที่น่าสนใจ ร่วมไปกับการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การวิเคราะห์ปัญหา การหาแนวทางแก้ปัญหาร่วมกันของสมาชิกในชุมชน และการประสานเชื่อมโยงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมแก้ปัญหาของชุมชน ทางชุมชนจึงมีความสนใจที่นำกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาเพื่อค้นหาความรู้ในการจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินบ้านเกาะนก ร่วมไปกับการสร้างความเข้าใจร่วมกันของคนในชุมชนต่อปัญหาและแนวทางการวางระบบการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ และการสร้างโอกาสในการนำข้อมูลมาร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานรัฐ

2. โจทย์วิจัย

แนวทางการจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินเกาะนกเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนของชุมชนควรเป็นอย่างไร?

3. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของกระบวนการก่อร่างสร้างชุมชนเกาะนกจากสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน

2. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของผู้เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติชุมชนเกาะนก
3. เพื่อศึกษากระบวนการการใช้ประโยชน์ที่ดินและการวางผังชุมชนเกาะนก
4. เพื่อศึกษาเงื่อนไขและปัจจัยการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงปัจเจกครอบครัวและระดับสาธารณะชุมชน
5. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินเกาะนกเพื่อรักษาสภาพทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

4. ขอบเขตการศึกษา

- ประวัติของชุมชนเกาะนก
- การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มคนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่เข้ามาใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนเกาะนก
- การเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน
- พัฒนาการของการใช้ประโยชน์ที่ดินเกาะนก
- บทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติชุมชนเกาะนก
- บทบาทของหน่วยงานในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติชุมชนเกาะนก
- รูปแบบและผังการใช้ที่ดินเกาะนกในปัจจุบัน
- กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ในการรักษาสภาพทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
- เงื่อนไขและปัจจัยการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงปัจเจกครอบครัวและระดับสาธารณะชุมชน
- แนวทางการจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนเกาะนกเพื่อรักษาสภาพทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
- แนวการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการรักษาสภาพทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

5. วิธีการดำเนินงาน

1. เวทีพูดคุยเตรียมความพร้อม
2. เวทีสร้างความเข้าใจร่วมกับชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินงานในพื้นที่ ประชุมวางแผนการ และออกแบบดำเนินการ เก็บข้อมูลชุมชน บ้านเกาะนก บ้านห้วยไม้ไผ่ และบ้านคลองเจริญ อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา
3. ศึกษาสำรวจข้อมูลการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชน การใช้ประโยชน์ที่ดิน ระบบภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน และพัฒนาการสภาพปัญหาต่างๆ
4. เวทีนำเสนอและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลชุมชน และวิเคราะห์แนวทางเพื่อออกแบบศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงลึก
5. ประชุมที่มีวิจัยเพื่อออกแบบการสำรวจและแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ
6. ศึกษาสำรวจข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินในระดับปัจเจกบุคคลและ(ชุมชน)สังคมโดยใช้เครื่องมือGPSและแบบสำรวจ
7. ประชุมที่มีวิจัยเพื่อตรวจสอบข้อมูลการสำรวจและจัดทำแผนผังชุมชน พร้อมทั้งออกแบบการสำรวจและแบ่งหน้าที่การศึกษาข้อมูลในชุมชน และการใช้ประโยชน์ที่ดินในระดับปัจเจกบุคคลและ(ชุมชน)สังคม
8. ทีมวิจัยร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น และเตรียมการนำเสนอข้อมูลแผนผังชุมชนต่อสาธารณะ
9. เวทีวิเคราะห์/นำเสนอข้อมูลแผนผังชุมชนต่อสาธารณะ และระดมสมองวางแผนการจัดการที่ดินเพื่อความยั่งยืนและเข้มแข็งของชุมชน
10. ศึกษาดูงานพื้นที่ตัวอย่างในพื้นที่
11. เวทีนำเสนอข้อมูลผลงานวิจัยต่อชุมชน
12. จัดทำรายงานความก้าวหน้าและฉบับสมบูรณ์

6. พื้นที่ศึกษา

ชุมชนบ้านเกาะนก ชุมชนบ้านห้วยไม้ไผ่ ชุมชนบ้านคลองเจริญ หมู่ที่ 2 ตำบลทุ่งมะพร้าว อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา

7. ระยะเวลาดำเนินการ

ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2553 ถึง 30 เมษายน 2555

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลเชิงวิจัย

1. ได้รับความรู้เรื่องพัฒนาการของชุมชนเกาะนกจากสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ได้รับความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ที่ดินและการวางผังชุมชนเกาะนก
3. ได้รับความรู้ เสนอแนะและปัจจัยที่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงปัจเจกครอบครัวและระดับสาธารณะชุมชนเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรที่ยั่งยืน

ผลเชิงพัฒนา

1. สมาชิกในชุมชนเกาะนกเกิดจิตสำนึกในการใช้ประโยชน์ที่ดินให้มีความยั่งยืน
2. เกิดกลไกและแนวทางการจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกิดความเข้าใจต่อทิศทางในการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อรักษาสภาพทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนเกาะนก

9. ทีมวิจัย

1. ชื่อ-สกุล นายวิศิษฐ์ ราษฎร์สภา	หัวหน้าโครงการ
2. ชื่อ-สกุล นายสมนึก แซ่ตัน	ทีมวิจัย
3. ชื่อ-สกุล นายอนุกุล เขาโพธิ์	ทีมวิจัย
4. ชื่อ-สกุล นายวีระชัย ราษฎร์สภา	ทีมวิจัย
5. ชื่อ-สกุล นายประทีป เฉิดฉาย	ทีมวิจัย
6. ชื่อ-สกุล นายอำนาจ นาวารักษ์	ทีมวิจัย
7. ชื่อ-สกุล นายเอกรัฐต์ จารีก	ทีมวิจัย
8. ชื่อ-สกุล นายหมาดเอียด ชายเชื้อ	ทีมวิจัย
9. ชื่อ-สกุล นายสุเทพ เลขอาวุธ	ทีมวิจัย
10. ชื่อ-สกุล นางสาวสายฝน ศาสนาไทย	ทีมวิจัย
11. ชื่อ-สกุล นายไพศาล จิงา	ทีมวิจัย
12. ชื่อ-สกุล นายสกล ชูศรี	ทีมวิจัย
13. ชื่อ-สกุล นายจรรยา รักษาพรหมณ์	ทีมวิจัย
14. ชื่อ-สกุล นายยงยุทธ เฉิดฉาย	ทีมวิจัย
15. ชื่อ-สกุล นายหรรัน หลีบำรุง	ทีมวิจัย
16. ชื่อ-สกุล นายหย่า หัสณี	ทีมวิจัย
17. ชื่อ-สกุล นายหล้า สุกใส	ทีมวิจัย
18. ชื่อ-สกุล นางนิตรา ไมหมาด	ทีมวิจัย
19. ชื่อ-สกุล นายสมภพ ประเสริฐเด่นดวง	ทีมวิจัย

20. ชื่อ-สกุล นางหลี่มา ศรีรัตน์	ทีมวิจัย
21. ชื่อ-สกุล นายหวาด เขียวนิล	ทีมวิจัย

10. ที่ปรึกษาโครงการ

1. นายเกษม เพ็ชรสังข์	หัวหน้าเกษตรจังหวัดพังงา
2. นายเจือ ศิริพร	เกษตรอำเภอท้ายเหมือง
3. นายสมพงษ์ เหลืองทอง	นายก อบต. ทุ่งมะพร้าว
4. นายมนัส ณ มงคล	อดีตกำนัน ต. ทุ่งมะพร้าว
5. นายแก้ว รัตนะ	หมอดินอำเภอท้ายเหมือง

**** กำหนดวันและเวลาในการจัดเวทีสวหา “ แก้ไขปัญหาที่ดิน ป่าสงวนแห่งชาติ ทับซ้อนที่ทำกิน – ที่อยู่อาศัยบ้านเกาะนกและเครือข่ายที่ดินจังหวัดพังงา (เวทีปิดโครงการ / เวทีนำเสนอผลงานวิจัยต่อชุมชน)

วันศุกร์ที่ 9 มีนาคม 2555

กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 300 คน ประกอบด้วย

- หน่วยงานภาครัฐและเอกชน
- เครือข่ายที่ดิน จ.พังงา และ จ.ตรัง
- ชุมชนบ้านเกาะนก(สำนักหิน)
- เครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพังงาและระนอง
- สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- สื่อมวลชน
- ผู้สนใจอื่นๆ